

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Pedagogická fakulta
Ústav pedagogických a sociálních studií

LENKA BEZDĚKOVÁ

VI. ročník - kombinované studium

Obor: Pedagogika - sociální práce

VIKTIMOLOGIE Z POHLEDU POLICISTY
Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jitka Skopalová, PhD.

OLMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 31.3.2009

.....

Děkuji paní doc. PhDr. Jitce Skopalové Ph.D. za cenné rady,
které mi poskytla při zpracování mé diplomové práce na téma
„Viktimologie z pohledu policisty“.

OBSAH:

ÚVOD.....	6
1. VÝKLAD ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	8
2. VYMEZENÍ A PŘEDMĚT VIKTIMOLOGIE, HISTORIE VIKTIMOLOGIE, VIKTIMOGENNÍ SITUACE, VIKTIMOGENNÍ FAKTORY.....	11
.....
.....
2.1. Historie viktimologie.....	13
2.2. Viktmogenní situace.....	15
3. OBĚŤ TRESTNÉHO ČINU.....	18
3.1. Typologie obětí trestných činů.....	19
3.2. Členění obětí podle charakteru trestného činu.....	21
3.3. Klasifikace obětí a jejich členění podle různých kritérií.....	22
3.4. Role oběti při vyšetřování trestných činů.....	24
3.5. Jednání s obětí trestného činu.....	26
3.5.1. Jednání v oblasti nonverbální komunikace.....	27
3.5.2. Jednání v oblasti verbální komunikace.....	28
3.5.3. Obecné zásady pro jednání s obětí trestného činu.....	29
3.6. Důvody neoznámení trestného činu ze strany oběti	31
3.7. Možnosti ovlivnění vzniku trestného činu ze strany oběti.....	32
3.8. Nejčastější rizikové faktory chování obětí.....	33
4. PACHATEL TRESTNÉHO ČINU.....	34
4.1. Hlediska interakce pachatel - oběť trestného činu.....	34
5. VIKTIMIZACE.....	36
5.1. Primární viktimizace.....	36
5.2. Sekundární viktimizace.....	37
5.3. Terciární viktimizace.....	37

5.4. Proces vyrovnání se oběti s vytrpěnou újmou.....	38
6. POMOC OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ.....	40
6.1 Právní postavení poškozený – pachatel, porovnání nerovnoměrnosti jejich práv.....	40
6.2. Humanistické poslání viktimologie při poskytování pomoci obětem trestných činů.....	43
6.3. Poskytování pomoci prostřednictvím činnosti probační a mediační služby.....	45
7. ANALÝZA SPOLUPRÁCE ORGÁNŮ ČINNÝCH V TRESTNÍM ŘÍZENÍ A PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY.....	48
ZÁVĚR.....	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	60
ANOTACE.....	62

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma viktimologie z pohledu policisty, tedy problematiku zabývající se obětí trestného činu, neboť problematika obětí trestných činů byla dle mého názoru po řadu let opomíjeným a podceňovaným problémem a ve své podstatě souvisí i s mým povoláním, prací policisty.

Tato práce by měla vést nejen k rozšíření informací o problematice viktimologie, ale měla by sloužit rovněž k zamyšlení a hledání cest k řešení problémů týkajících se pomoci obětem trestných činů.

Viktimologie je nenahraditelným vědním oborem, zabývající se v nejširším slova smyslu obětí trestného činu. Přispívá ve značné míře ke zlepšení postavení občanů poškozených trestnou činností a poskytuje různá doporučení a informace o možné pomoci. Je také oborem, jehož výsledky mají nemalý význam pro činnost státních, ale i jiných orgánů a institucí.

Jedná se o relativně mladou vědeckou disciplínu, zkoumající vědeckým způsobem oběti trestných činů a změny, k jakým dochází v jejich chování a prožívání. Dále se zajímá o motivaci pachatele, možnosti a způsob, jakým se oběť trestného činu spolupodílí na interakci trestného činu. Shromažďuje poznatky o tom, jak se lze účinně vyhnout roli oběti trestného činu. Dále se zabývá preventivními opatřeními, jimiž je možné snížit riziko ohrožení. V neposlední řadě viktimologie zkoumá problematiku možnosti právní a psychologické pomoci obětem trestných činů. Velmi významnou součástí je rovněž preventivní funkce viktimologie, která se projevuje především snahou zveřejnit informace a poznatky varující před možným hrozícím nebezpečím a poskytuje rady a návody občanům, jak riziko viktimnosti snížit.

Zvýšená pozornost, která je v současné době věnována problematice obětí trestných činů a možnosti pomoci obětem trestných činů, mě vedly ke zpracování diplomové práce, jejímž předmětem je právě problematika viktimologie.

Cílem práce je popsat a analyzovat jevy úzce související s problematikou viktimologie a poukázat na realizovatelné způsoby pomoci obětem zejména násilných trestných činů.

Rovněž bych chtěla ve své práci naznačit i některé z možností, jak řešit konkrétní situaci, ve které se oběť trestného činu může ocitnout.

Dále se ve své práci věnuji problematice osobnosti pachatele trestného činu a okolnostem spáchání trestného činu. Způsob spáchání trestného činu a různé viktimogenní faktory mají bezesporu vliv na hloubku psychické újmy způsobené oběti.

V závěru práce se zaměřuji na možnosti pomoci osobám, které se staly obětí trestných činů při řešení tíživé situace a konfliktních stavů prostřednictvím odborné pomoci specializované sociální služby působící v rámci Ministerstva spravedlnosti České republiky - Probační a mediační služby. Tato se mimo jiné zabývá pomocí při odstraňování následků trestných činů způsobených poškozeným, dále snahou zapojení poškozeného do procesu vlastního odškodnění a obnovením pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém.

1. VÝKLAD ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V úvodní kapitole se věnuji objasnění významu základních pojmů, které užívám ve své diplomové práci.

AGRESE je obecně vysvětlována jako útočné jednání **agresora** (útočníka) vůči druhé osobě, tendence zničit nebo poškodit nějaký objekt.¹ Agresivita je chápána jako vrozená, přirozeně daná pudová instinktivní složka osobnosti. Dle výkladu Freuda se jedná o **destrukční pud** (destrudo, thanatos) neboli **pud agrese**, který vedle libida (pudu slasti) ovládá podvědomí člověka. Agrese patří do přirozeného repertoáru chování. V psychologickém slova smyslu představuje velmi složitou problematiku, která zahrnuje širokou škálu rozmanitých jevů. Člověk může agresivně myslet, komunikovat, fantazírovat a snít a také agresivně jednat.² Zvláštním druhem agrese je agrese kriminální.

KRIMINÁLNÍ AGRESE je jednáním, které bývá doprovázeno silným emocionálním rozrušením (např. vztek). Jedná se o typ agrese, která svým obsahem a způsobem útočí na zájmy a hodnoty chráněné právním systémem. Kriminální agrese se projevuje různými způsoby, zpravidla však bývá spojována s fyzickým násilím či útokem, případně s pohrůzkou násilím. Podle promyšlenosti a připravenosti se rozlišuje **kriminální agrese reaktivní** - neplánovaná a **kriminální agrese promyšlená** - připravovaná.³

KRIMINALISTIKA je samostatný vědní obor sloužící ochraně občanů a státu před trestnými činy tím, že objasňuje zákonitosti vzniku, trvání a zániku stop a tím, že vypracovává podle potřeb trestního zákona a trestního řádu metody, postupy, prostředky a operace v zájmu úspěšného odhalování, vyšetřování a předcházení

¹ KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 8

² ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2000, s. 157

³ Tamtéž, s.164

trestné činnosti.

„Objekty zkoumané kriminalistikou lze rozdělit do tří skupin:⁴

- skutek trestného činu a osoba pachatele,
- stopy trestného činu a nositelé stop,
- činnost policie, orgánů činných v trestním řízení, odborníků a znalců při zkoumání stop.“

KRIMINOLOGIE lze ji velmi zjednodušeně charakterizovat jako vědu, nauku o kriminalitě. Zabývá se kriminalitou jako patologickým jevem. Jedná se o zvýrazněný náhled na kriminalitu (zločinnost) jako společenský jev, kdy nejde jen o popis, ale i o vysvětlení zločinu. Předmětem jejího zkoumání je kriminalita, pachatelé a oběti kriminality a kontrola kriminality.⁵

„Jedná se o nauku zabývající se zločinností jako společenským jevem, jeho formami, stavem, vývojem, jakož i opatřeními směřujícími k jeho potlačení a k předcházení zločinnosti, k prevenci.“⁶

TRESTNÁ ČINNOST je jednání, které je společnosti škodlivé a pro společnost nebezpečné a je neslučitelné s právní úpravou státu. Oblasti práva, které se trestnými činy a ochranou společnosti před nimi zabývá je **trestní právo**. Jedná se o souhrn norem o trestání fyzických osob za závažná provinění proti státům chráněným společenským a individuálním zájmům. Tato provinění se nazývají **trestné činy**.

TRESTNÝ ČIN je každé zaviněné jednání, které je přesně definované v § 3 zákona č. 140/1964 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

⁴ MUSIL, J.- KONRÁD, Z. - SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2001, s. 3 , s. 6

⁵ BOUŘA, V. *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Universita Ostraviensis, 2007, s. 8 - s. 9

⁶ KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 382

➤ **§ 3 - Trestný čin**

- 1) *Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně.*
- 2) *Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu.*
- 3) *K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li tento zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.*
- 4) *Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je určován zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou.⁷*

⁷ § 3 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

2. VYMEZENÍ A PŘEDMĚT VIKTIMOLOGIE, HISTORIE VIKTIMOLOGIE, VIKTIMOGENNÍ SITUACE, VIKTIMOGENNÍ FAKTORY

„Jsi-li lhostejný k utrpení druhých, nezasluhuješ názvu člověka.“

Saadi

Jak jsem již uvedla v úvodu své práce, byla osobnost oběti trestného činu v souvislosti s trestnou činností, podle mého názoru, po dlouhou dobu opomíjena a podceňována. Problematikou obětí trestných činů se zabývá nauka o obětech trestných činů - **viktimologie**.

Pojem **viktimologie** pochází z latiny (*viktima* = obět). Viktimologie je relativně novou vědeckou disciplínou.

Jak uvádí Sochůrek, místo viktimologie mezi vědami není zatím přesně vymezeno, a proto spíše většinou hovoříme o aplikované vědecké disciplíně. Její interdisciplinární charakter se projevuje i v různých přístupech k předmětu zkoumání viktimologie i jejímu celkovému chápání. Z těchto důvodů pozorujeme spíše než přesná vymezení převažující přístupy k řešení viktimologické problematiky v rámci jednotlivých disciplín, zejména kriminologie, kriminalistiky, práva, forenzní psychologie a dalších disciplín, s jejichž poznatky pracuje a využívá je.⁸

Existuje značné množství definicí a charakteristik, kterými by se co nejvýstižněji dal specifikovat význam a charakteristika viktimologie jako vědního oboru, zabývajícího se vztahy mezi obětí a pachatelem trestného činu.

Viktimologie zkoumá vědeckým způsobem oběti trestných činů. Zabývá se především změnami, k jakým dochází v chování a prožívání těch, kteří se stali obětí trestného činu. Zajímá ji, jakou roli hraje oběť v motivaci pachatele a jakým způsobem se

⁸ SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, s.11

„spolupodílí“ na interakci v průběhu trestného činu. Nejde přirozeně o to, zatížit oběť spoluvinou, a tím omlouvat a odbřemenit pachatele. Pěstování viktimologie směřuje k vypracování poznatků o tom, jak se lze účinně vyhnout roli oběti a jakými preventivními opatřeními lze snížit riziko ohrožení na minimum. Vedle informací o **bezpečném chování** se v rámci viktimologie zkoumá **problematika právní a psychologické pomoci** obětem trestných činů.⁹

Jak píše psycholožka Čírtková, viktimologie se dnes zabývá širokým spektrem otázek. K těm nejdůležitějším patří práva obětí v trestním řízení, ale i mimo něj (například právo na ochranu soukromí, právo na kompenzaci škod, které vznikly jako přímý důsledek zločinu). Viktimologie se rovněž zabývá zjišťováním výskytu viktimizace ve společnosti. K tomu slouží výzkumy označované v angličtině jako „Victimization Surveys“. Může jít například o telefonické dotazování domácností na to, zda se příslušníci domácnosti stali v určitém období obětí trestného činu. Mnozí experti soudí, že výzkumy viktimizace jsou milníkem ve zjišťování výskytu kriminality, neboť odkrývají tak zvanou latentní (skrytou, neoznámenou) kriminalitu. Další důležitý okruh viktimologie se věnuje psychologii obětí. Badatelé se snaží objasnit podstatu traumatizace, která je způsobena trestným činem. Zjišťují, jak oběť trestný čin prožívala, a jak se s ním vyrovnává. Mapují dopady trestného činu na oběť i problémy, se kterými se potýká. Ověřují, co pomáhá a co naopak blokuje návrat oběti do běžného života. Ačkoliv viktimologie vznikla jako vědní oblast zabývající se oběťmi trestných činů, její poznatky přispívají k pochopení problémů a životní situace všech osob, které postihl osud obětí.¹⁰

⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 111

¹⁰ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 11

2.1. Historie viktimologie

Podle mého názoru, je současný zvýšený zájem o problematiku viktimologie logickým následkem dřívějších pochybností o přiměřeném postavení oběti trestného činu v systému realizace trestního práva a spravedlnosti. Přiměřená ochrana svědků a práva obětí trestných činů zůstávala po dlouhou dobu opomíjena. Až ve 30. letech 20. století se začaly objevovat kritické názory v oblasti zajišťování práv obětí trestných činů a jednání s nimi, a to jak z hlediska právního, tak i z hlediska psychologického.

Jak uvádí Netík, Netíková a Hájek pod názvem viktimologie vzniká na základě snahy právníků, kriminologů a psychologů a dalších specialistů nová oblast odborného zkoumání, jejímž cílem je dosáhnout změny ve prospěch jednání s oběťmi trestných činů. Viktimologie jako vědní obor se začíná na základě snahy právníků, kriminologů, psychologů a dalších specialistů utvářet **v padesátých letech 20. století**. Mezi první osobnosti, které se podíleli na formování a utváření tohoto vědního oboru patří bezesporu **Hans von Hentig**, který je považován za zakladatele tohoto vědního oboru. V roce 1941 vydal studii „*Remarks on the Interaaction of Perpetraator and Victim*“, z dalších prací se tímto vědním oborem zabývá například v dílech „*The criminal and his victim - Studies in the sociologi of crime.*“ V těchto dílech se Hentig orientuje zejména na interakci pachatel - oběť trestné činnosti, kdy se ve svých dílech soustřeďuje především na **násilnou a sexuální kriminalitu**, podíl oběti na spáchání trestného činu. Dle závěrů Heitigem provedeného výzkumu a jím zkoumaných deliktů se v 65 % případů jedná u osoby pachatele a oběti trestného činu o osoby, které mají mezi sebou velmi úzké vztahy (osoby blízké, přátele, osoby v rodinném svazku, mileneckém či homosexuálním vztahu). Vražedná agrese potom bývá zpravidla náhlá, brutální a jednoduchá, k jejímu provedení slouží jednoduché zbraně. Dále se zabývá případy, kdy až ve 26 % obětí užilo fyzickou sílu proti pachateli jako první. Dále se ve

svém výzkumu zaměřuje například na případy, kdy oběť má jisté shodné rysy s pachatelem, kdy se v podstatě jedná o střet dvou pachatelů trestné činnosti. Rovněž se zabývá otázkou tak zvané provokující oběti, kdy ve svých dílech položil základ problematice, jak lze účinně omezit možnost stát se obětí trestného činu.¹¹

To vedlo na sklonku 70. a počátkem 80. let některé badatele ke kritice nejen kriminologie, ale i celé trestní justice. Mezi osobnosti, které prosazovali tuto novou orientaci viktimologie patří například i **Helmut Schneider**, zabývající se zejména problematikou sekundární viktimizace, **Friedrich Wertham**, představitel tak zvané radikální viktimologie, kdy oběť je ve sféře deviantního jednání značně opomíjena a pouze žalobci je poskytována věrohodnost.¹²

Ačkoliv viktimologie vznikla jako vědní oblast zabývající se oběťmi trestných činů, její poznatky přispívají k pochopení problémů a životní situace všech osob, které postihl osud oběti.¹³

Jak jsem již uvedla, podle mého názoru vznik viktimologie počátkem padesátých let nebyl náhodným jevem. Byl reakcí na objektivní skutečnosti, jimiž byla válka, růst kriminality a také neexistence konkrétního vyhraněného vědního oboru, který by se zabýval problematikou obětí trestné činnosti. Dnes se viktimologie zabývá širokým okruhem otázek. Například právy obětí v trestním řízení, právy na kompenzaci škod, které vznikly jako důsledek trestného činu. Věnuje se psychologii obětí trestného činu. Následky trestného činu a problémy, se kterými se oběť trestného činu potýká.

11 NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: nakladatelství C.H.Beck, 1997, s. 86

12 Tamtéž, s. 87

13 ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠKOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 87

2.2. Viktimogenní situace

Značný zájem v oblasti viktimologie je věnován tak zvaným viktimogenním situacím. Mezi viktimogenní situace patří **viktimogenní lokality** a **viktimogenní faktory**. Jedná se o místa, časové okamžiky a situace, které zvyšují riziko **viktimnosti**.

„**Viktimnost** je souhrn předpokladů k tomu, aby se člověk stal obětí trestného činu. Jde o určitou formu různých faktorů, u nichž rozlišujeme dva základní modely:¹⁴

- **model statický** - předpokládá relativně stálé rizikové faktory osobnosti (vznětlivost, afektivní labilitu, apod.),
- **model dynamický** - klade důraz na interakci pachatel - oběť. Jde o intenzitu, charakter a kvalitu sociálního vztahu (místo, čas a okolnosti interakce apod.).

Zkoumání viktimnosti jako komplexního fenoménu je složité a velmi nesnadné. Proto se viktimologie spíše soustřeďuje na zkoumání viktimnosti u jednotlivých trestných činů nebo u určitých skupin obětí.“¹⁵

Viktimogenní lokality

Jak uvádí Čírtková, jedná se o místa a časové okamžiky, se kterými je spojeno velké riziko ohrožení. V případě, že se těmto místům a časovým okamžikům nevyhýbáme, zvyšujeme tím pravděpodobnost, že se staneme obětí trestné činnosti. Na základě dlouhodobě sledovaných a vyhodnocovaných situací lze členit tak zvaně specifické viktimogenní zóny, například pro loupeže, vloupání, drogovou kriminalitu, znásilnění, vražedné útoky a podobně.¹⁶

¹⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004, s.112

¹⁵ SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, s. 81

¹⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha : Eurounion, 1998. s. 107

Obecně lze konstatovat, že viktimogenní lokality jsou příznačné mimo jiné pro následující momenty:¹⁷

- leží v blízkosti velkých aglomerací s levnými obecními byty, ve kterých bydlí velké množství svobodných, nezaměstnaných mužů ve věku nad 15 let,
- jsou spojeny s velkou sítí veřejných dopravních prostředků a nebo jsou těmito prostředky snadno dostupné,
- nejsou protkány sousedskými vztahy a vazbami,
- jsou sociálně nepřehledné, nelze snadno rozpoznat domácí lidi od vetřelců a cizinců,
- v pravidelném rytmu jsou opouštěny svými uživateli (přes den lokality bydlení a večer administrativní a správní lokality).

Je prokázáno, že výskyt kriminality se soustřeďuje především do městských částí s mnohapodlažními domy, s typicky levnou výstavbou, kde žijí sociálně slabé rodiny s velkým počtem dětí. Právě z těchto rodin pochází značná část pachatelů trestné činnosti a současně také obětí. Chování pachatelů bez odborné kvalifikace bývá přitom zaměřeno na bezprostřední uspokojování základních potřeb. Nevyužívají a neosvojují si náročnější kriminální techniky, jako pachatelé s vyšší kvalifikací a to ať už při páchání majetkové či násilné trestné činnosti. Projevují se primitivním, hrubým až násilným chováním, které neváhají použít ani proti lidem jim blízkým.¹⁸

Viktimogenní faktory

Termínem viktimogenní faktory označujeme vše, co jakýmkoliv

¹⁷ ČÍRTKOVÁ, L.. *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 112 - s. 113

¹⁸ ČÍRTKOVÁ, L.. *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 112

způsobem souvisí s viktimizací. „V rámci psychologického přístupu se obvykle rozlišují tři skupiny viktimogenních faktorů:¹⁹

- **sociální** - povolání, patologie v rodině, sociální postavení (status a role),
- **osobnostní** - konstelace osobnostních vlastností, která činí jedince náchylným pro roli oběti nikoliv však univerzálně, nýbrž pro konkrétní typ deliktů, například podvodu, znásilnění, týrání a podobně,
- **behaviorální** - rizikové a provokativní chování, pohyb po nebezpečných místech, v rizikové skupině nebo společnosti a podobně.“

Vzhledem k mým zkušenostem z policejní praxe nelze než souhlasit s paní psycholožkou Čírtkovou, kdy se s ní ztotožňuji v mnoha názorech. Ve velkých městech, kde mezi obyvateli nedochází k sociálním vazbám, na úrovni, jako v malých městech či obcích, bývá procentuálně mnohem vyšší výskyt kriminality. Rovněž prostředí, ve kterém se pohybujeme, může nést rizikové faktory viktimizace. Jedním z mnoha dalších aspektů je například příslušnost k různým sociálním skupinám, problémy v rodině či výkon povolání s větším rizikem viktimnosti.

¹⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s.113

3. OBĚŤ TRESTNÉHO ČINU

„Nebojím se lidí. Bojím se jen toho, co je v nich nelidského.“

Andrič

Trestnou činnost lze definovat jako činnost škodící nejen postiženému jedinci, ale společnosti jako celku. Většina konkrétních trestných činů však působí újmu jednotlivým osobám. Poškozuje nebo ohrožuje je na životě, zdraví, majetku, cti, svobodě nebo jiných právech. Osoba dotčená trestným činem se označuje jako oběť.

Pojem **oběti trestného činu** byl po dlouhou dobu chápán velmi nejednotně. Podle současné právní úpravy v českém právním systému je tento pojem vymezen v **§ 2 zákona č. 209/1997, Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů**, který vešel v účinnost 1.1.1998:

➤ § 2

- 1) *Obětí se rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví.*
- 2) *Za oběť se považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat.*

Pojem oběť trestného činu má mnoho společného s trestně procesním institutem **poškozený**²⁰, není s ním však identický.

Za oběť ve viktimologickém smyslu se většinou pokládají pouze **fyzické osoby**, nikoli kolektivní subjekty, např. právnické osoby. Je sporné, zda se viktimologie má zabývat toliko osobou bezprostředně dotčenou trestným činem (například osobou zraněnou, okradenou, znásilněnou) nebo též jí blízkými osobami

²⁰ § 43 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

(rodinnými příslušníky), jichž se následek činu dotýká zprostředkovaně (například ztrátou živitele se sníží jejich životní úroveň, utrpí psychické trauma). Je jisté, že tyto vzdálenější oběti mají s bezprostřední obětí některé rysy společné (utrpí újmu), ale na druhé straně se liší v tom, že se zpravidla nepodíleli na genezi a průběhu trestného činu. Čím širší okruh osob bychom zařadili do rozsahu pojmu oběť, tím méně bychom našli společných specifických rysů, kterými by se odlišovaly od celkové populace. To však nevylučuje vztáhnout některé viktimologické poznatky i na širší okruh osob, například v problematice odškodňování a sociální pomoci.²¹

3.1. Typologie obětí trestných činů

V rámci typologického zkoumání obětí trestných činů je především důležité rozčlenit dostupné poznatky o obětech do skupin podobného typu a charakteru, které mohou usnadnit šetření těchto trestných činů. Mezi nejpoužívanější a nejpřehlednější typologie dělení obětí trestných činů patří:²²

- **typologie obětí podle zažitého trestného činu** - v rámci této typologie se rozlišují nejčastěji skupiny nebo typy obětí přímého fyzického násilí, sexuálního násilí, domácího násilí, oběti s majetkovou újmou způsobenou vloupáním do soukromí a oběti podvodů,
- **typologie obětí podle reakce na trestný čin** - zde se rozlišuje oběť s expresivní a kontrolovanou reakcí podle intenzity jejího vnějšího chování, aktivní, pasivní a odevzdaná oběť,
- **typologie obětí podle interakce „oběť - pachatel“ v době kolem spáchání trestného činu** - tato typologie rozlišuje pět základních typů, jejím autorem je egyptský viktimolog

21 NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004, s. 139

22 ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha : Eurounion, 1998, s. 108

E.A.Fattah a patří mezi nejznámější: ²³

- **zúčastněná oběť** - jedná se o poměrně velmi častou situaci, která odpovídá poznatkům o násilných trestných činech a to že pachatel a oběť se ve většině případů znají, tedy kriminálnímu činu předchází interakce mezi pachatelem a obětí, která nezanedbatelně ovlivňuje motivaci pachatele,
- **nezúčastněná oběť** - v tomto případě motivace k trestnému činu u pachatele nemá přímou vztahovou vazbu na oběť, před činem nedošlo k interakci mezi pachatelem a obětí. Oběť v tomto případě neměla možnost vnímat ohrožení ze strany pachatele dříve, než v momentu útoku,
- **provokující oběť** - jedná se o situace, kdy oběť špatně odhadla nebezpečnost situace, záměrně či bezděčně se vystavila silně viktimogenní situaci, podcenila nebezpečnost situace a pachatele. U takzvaného provokujícího typu se nemusíme setkat pouze u osob s výraznými viktimogenními faktory, s provokujícím chováním se setkáváme i u vyrovnaných sebeovládajících se osob, může se jednat jak o osoby mužského tak o osoby ženského pohlaví, které momentálně například trpí ponižováním či jiným druhem pro ně nesnesitelného jednání,
- **latentní oběť** - jedná se o oběti latentní, tzv. skryté trestné činnosti. Role oběti není veřejná, i újma na oběti nebývá většinou známá. Jedná se především o obtížně kontrolovatelné jevy, jako je násilí, ať již fyzické, psychické či sexuální, páchané v rodinách, která se vyznačuje obvykle přítomností všech viktimologických faktorů. S větším počtem latentní kriminality lze počítat zejména u deliktů, jejichž zveřejňování formou oznámení brání mnohdy emocionální důvody a bariéry a mnohé společenské předsudky, například v případech zneužívání

²³ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha : Eurounion, s.r.o., 1998, s. 108 - s. 110

dětí,

- **nepravá oběť** - jedná se o roli oběti získanou omylem, shodou nešťastných náhod, nedopatřením, jde o osobu, která byla v nesprávnou dobu na nesprávném místě.

3.2. Členění obětí podle charakteru trestného činu

Členění, nazývané též kategorizace oběti, je v tomto pojetí dáno charakterem trestného činu, jehož je konkrétní člověk obětí. V rámci tohoto členění se obvykle uvádí:²⁴

- **kriminologické hledisko**

- **oběti tradičních trestných činů** - násilné, majetkové, mravnostní a podobně,
- **oběti nových, netradičních a vyšších forem kriminality** - zejména organizované kriminality, obchodu s drogami, bílým masem,
- **oběti nezákonného zneužití ekonomické moci** - poškozování spotřebitelů, daňové úniky, úplatkářství a korupce a podobně. Autoři sem řadí i porušování předpisů práce.

- **kriminalistické hledisko** - závisí na zhodnocení místa nálezu oběti.

- **pohozená oběť** - je zanechána zpravidla na místě činu, pachatel se nesnaží ji ukrýt nebo ztížit její identifikaci,
- **skrytá oběť** - pachatel oběť zahrabává či jinak skrývá, místo nálezu nebývá často místem činu, někdy se snaží ztížit její identifikaci,

²⁴ OSMANČÍK, O., ROZUM, J. *K problematice obětí zločinu*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993, 189 s.

- **vystavená oběť** - je typická například pro sexuální devianty, kdy oběť upravují do určité polohy nebo pomocí úpravy oběti „posílají vzkaz či poselství.“

3.3. Klasifikace obětí a jejich členění podle různých kritérií²⁵

- **oběť přímá** - primární oběť, jestliže újmu utrpí individuálně určitelná osoba,
- **oběť nepřímá** - sekundární oběť, jestliže újmu sama neutrpí, ale důsledky a újmu primární oběti prožívá intenzivně jako újmu vlastní (může se jednat například o partnery, rodiče či jiné osoby blízké primární oběti),
- **oběť anonymní** - je individuálně neurčitelná, nemusí být obětí přímo, ale i zprostředkovaně,
- **oběť s povinností odpustit** - člení se dále na:
 - **oběť, která má k pachateli silný emotivní vztah** - jedná se zpravidla o partnera, rodiče či dítě pachatele. Psychologická konstrukce této situace je natolik složitá, že je velice složité ji popsat. Jedná se o situaci, kdy někdo blízký oběti trestného činu ublížil a z tohoto důvodu oběť cítí povinnost pachateli odpustit. Nejčastěji se v tomto případě jedná o formy násilí v domácím prostředí, o formy domácího násilí či sexuálního zneužívání, kdy pachatel hledá tak zvanou omluvu pro své jednání,
 - **oběti z řad profesí, u kterých je běžné v popisu jejich práce zacházet s psychicky anomálními a problémovými jedinci** - v tomto případě se může jednat zejména o osoby z řad bezpečnostních sborů, například z řad Policie České

²⁵ SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. Liberec: Technická univerzita, 2003, s. 33

republiky, příslušníků Hasičského záchranného sboru, osob z řad pomáhajících profesí, zdravotního personálu a podobně.

Mezi další nejobvyklejší třídění obětí patří třídění podle kritéria „**viny**“ **obětí**²⁶

- **oběti, které se stali oběťmi „vlastní vinou“** - tak zvané individuálně (oběť provokatér), osoba patřící k rizikové skupině, která je společností negativně hodnocena (například prostitutka),
- **oběti, které se stali oběťmi „ne vlastní vinou“** - jedná se o oběti individuální, nahodilé, příslušníky k rizikové skupině, která je ovšem společností pozitivně hodnocena (například policista, hasič).

V dalších typologiích se vyskytují nejčastěji následující typy obětí:²⁷

- **predestinovaná oběť** - mezi predestinované oběti patří osoby s velkým předpokladem, že se stanou obětí trestné činnosti,
- **předstírající oběť** - simulanti a inscenátoři mezi údajnými oběťmi trestné činnosti,
- **dobrovolná oběť** - osoby poškozené na vlastní žádost, s vlastním svolením,
- **oběť recidivista** - osoby, které se staly pro svůj amorální způsob života opakovaně obětí trestné činnosti, jelikož jejich životní styl je přivádí často do situací hraničících se zákonem,
- **skrytá oběť** - oběť, která nebyla řešena trestním řízením a

26 SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, s. 33

27 BOUŘA, V. *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Universita Ostraviensis, 2007, s.71

zůstala utajena před justičními orgány,

- **hypertrofující oběť** - osoby, které zveličují skutečně utrpěnou újmu.²⁸

V praxi se podle mých zkušeností setkáváme většinou v oblasti násilné trestné činnosti s obětí zúčastněnou, kdy se pachatel a oběť trestného činu znají, mají k sobě určité vazby, nebo se jedná o oběť provokující.

U majetkové trestné činnosti se jedná zpravidla o oběť přímou, nezúčastněnou, která se stala obětí trestného činu ne vlastní vinou, nahodile.

3.4. Role oběti při vyšetřování trestných činů

Ve většině případů sehrává oběť v trestním řízení významnou roli zdroje důkazní informace, předávané ve své svědecké výpovědi, při konfrontaci a při rekognici. Její zájmy, především zájem přispět k usvědčení a potrestání pachatele, jsou do značné míry totožné s účelem trestního řízení. To z oběti činí jakéhosi „spojence“ orgánů činných v trestním řízení, s nimiž oběť spolupracuje.²⁹

Nebývá tomu tak ale ve všech případech šetření trestné činnosti. Mnohdy se oběť z osobních důvodů staví proti zájmům trestního řízení či zůstává pasivní. Na některé z důvodů, kdy oběť trestného činu z nějakého důvodu odmítá spolupráci pamatuje i trestní zákon. Například oběť může dle **§ 100 trestního řádu odmítnout svědeckou výpověď**, tato skutečnost však nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti pokusit se věc objasnit jinými důkazy.³⁰

28 SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie I. díl*. Liberec: Technická univerzita, 2002, s. 35 - s. 36

29 KUČHTA, J. a kol. *Kriminologie I. část*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 12

30 KUČHTA, J. a kol. *Kriminologie I. část*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 12

➤ **§ 100 - Právo odepřít výpověď**

- 1) *Právo odepřít výpověď jako svědek má příbuzný obviněného v pokolením přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh; jestliže je obviněných více a svědek je v uvedeném poměru jen k některému z nich, má právo odepřít výpověď stran jiných obviněných jen tehdy, nelze – li odloučit výpověď, která se jich týká, od výpovědi týkající se obviněného, k němuž je svědek v tomto poměru.*
- 2) *Svědek je oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli osvojeneci, manželu, partneru nebo druhu a nebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.*
- 3) *Odepřít výpověď jako svědek nemůže však ten, kdo má stran trestného činu, jehož se svědecká výpověď týká, oznamovací povinnost podle trestního zákona.³¹*

V praxi je poměrně často využívaným institutem ze strany oběti trestné činnosti možnost poškozeného nevyslovit souhlas se započatím trestního stíhání nebo s jeho pokračováním, která je pro některé trestné činy platná a právně upravena v ustanovení **§ 163 trestního řádu**. V případě, že není tento souhlas udělen nebo je-li vzat zpět, je další trestní stíhání této osoby znemožněno. Případy, kdy souhlas poškozeného v trestním stíhání pro trestné činy vyjmenované v **§ 163 odst. 1 trestního řádu** není třeba, jsou rovněž uvedeny v **§ 163a trestního řádu**.

Zvláštní pozornost je nutné věnovat důkladnému a náležitému poučení poškozeného dle **§ 46 trestního řádu**. Vhodný výklad poučení mnohdy napomáhá k pozitivnímu navázání vztahu mezi obětí a orgánem činným v trestním řízení.

Dále je třeba si uvědomit, že oběť trestného činu bývá jako svědek celé události jedním z nejvydatnějších zdrojů informací o trestném činu. Bývá mnohdy jediným očitým svědkem trestného činu, v mnoha případech jediným. Vzhledem k tomu, že se jednání pachatele oběti trestného činu osobně dotýká, bývá v mnohých

³¹ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

případech zapamatování si celého děje kvalitní a dlouhodobé, jelikož se ve vzpomínkách k události často vrací, čímž si celý děj připomíná a upevňuje si paměťové stopy. Z opačného pohledu je si však třeba uvědomit, že zejména u násilné trestné činnosti a sexuálních trestných činů, které vyvolávají u obětí trestného činu silné emoce, může dojít ke zhoršenému vnímání, kdy si oběť celou situaci z důvodu prožitého traumatu nepamatuje průběh celého děje přesně, ale spíše útržkovitě.³²

3.5. Jednání s obětí trestného činu

Jednání s člověkem, který zakusil krizový zážitek, je obecně vzato velmi náročné. Často ani lidé v nejbližším okolí neví, jak se k bolesti druhého člověka správně postavit. Je vhodnější dělat, jako by se nic nestalo a nemluvit o traumatizujících okamžicích, anebo je lépe se ke kritické události nevracet. Nejistotu a pochybnosti o tom, jak se chovat prožívají i profesionálové, kteří se s oběťmi trestných činů setkávají pracovní.³³

I policisté prožívají tyto situace jako stresující. Sdělování nepříjemných zpráv, první kontakt s obětí či poškozeným představují profesionální situace, kdy je zapotřebí volit správný psychologický přístup. Psychologická doporučení pro jednání s oběťmi trestných činů se vztahují na verbální a nonverbální komunikaci jednajícího policisty. Nonverbální komunikaci je přitom přisuzován zvláštní význam. Zejména na počátku jednání s člověkem bezprostředně po kritické události je nonverbální komunikace velmi důležitá.³⁴

³² ČÍTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 149

³³ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství A. Čeněk 2004, s. 156

³⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2000, s. 191

3.5.1. Jednání v oblasti nonverbální komunikace

Jedná se o souhrn mimoslovních sdělení, která jsou vědomě nebo nevědomě předávána k jiné osobě. Tyto projevy nejsou jen zdrojem vzájemných informací o osobě, ale také významným prostředkem ovlivňování druhého. Mezi nejčastěji využívané projevy této komunikace lze pro potřeby policistů využít:³⁵

- **mimika** - je považována za nejvýznamnější nonverbální komunikační prostředek, který sděluje aktuální psychický stav prostřednictvím výrazů v obličeji. Z lidské tváře lze s velkou mírou přesnosti určit momentální citové stavy (šťěstí, překvapení, strach, zlobu, smutek, spokojenost, zájem). Je zde však nutné počítat i možností tzv. Předstírání,
- **zrakový kontakt** - navázání zrakové kontaktu je při jednání s obětí trestného činu z psychologického hlediska velice důležité. Oběti trestného činu se očnímu kontaktu ve většině případů vyhýbají. Přesto je vhodné při jednání hledět oběti trestného činu zpřímá do očí, neuhýbat pohledem při kladení otázek, vzhledem k tomu, že se tímto způsobem zpravidla zlepšuje komunikace a tím i kvalita odpovědí ve výpovědi oběti,
- **tělesné pohyby (kinezika)** - jde o sdělování informací prostřednictvím pohybů končetin, trupu, krku a hlavy. V tělesných pohybech se odráží momentální psychický stav, kdy pro využití policistů je důležité sledovat především změny v pohybové činnosti od tzv. pohybového standardu,
- **držení těla (postura)** - jedná se o spontánní a bezděčné prvky jednání ze strany vyšetřujícího policisty, které ovšem mohou zapůsobit na chování a myšlení oběti velmi negativně. Nevhodný postoj vyšetřujícího policisty, jako například příliš vzpřímený postoj, zaklánění trupu či mírně vzad držená hlava

35 ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2000, s. 192

může v poškozeném vyvolat pocit neosobního jednání či averze,

- **vzdálenost (proxemika)** - doporučit vhodnou vzdálenost při jednání policisty s obětí trestného činu je velice složité. Nejvhodnějším způsobem je ponechat volbu vzdálenosti na rozhodnutí oběti. Obecně lze konstatovat, že s příliš vzrůstající vzdáleností roste i pocit neosobního jednání a oficiálnosti.

3.5.2. Jednání v oblasti verbální komunikace

V případě verbální komunikace se jedná o sociální interakci, která se předává především prostřednictvím jazyka. Jde o vyjádření sdělovaného obsahu. V mezilidské interakci se uskutečňuje především ve formě řeči:³⁶

- **paralingvistika** - je vhodnější hovořit spíše tlumeným hlasem, důležitá je kontrola rychlosti a rytmu mluveného projevu, mezi jednotlivými otázkami je vhodné zařadit přestávky v řeči, jelikož pomalejší rytmus kladení otázek působí ohleduplně a projevuje se jím trpělivost a pochopení vyšetřujícího policisty,
- **aktivní naslouchání** - při jednání s obětí trestného činu je především důležité pokusit se vcítit do situace oběti, uvědomit si, že oběť bývá často zmatená a vyděšená a potřebuje jistý časový prostor, aby si při svých odpovědích srovnala myšlenky. V případě, kdy oběť hovoří k položené otázce je nutné zaujmout pozici pozorného posluchače a po té, co osoba dokončí sdělení, je vhodné zopakovat podstatné body ve výpovědi s případným dotazem ve smyslu, zda vyšetřující policista porozuměl podaným informacím správně,
- **osobní vyjadřování** - v samotném vyjadřování se doporučují používat osobní formulace, namísto formulací úředních a

36 ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2000, s. 193 - s. 194

neosobních. Osobní vyjadřování typu „Mám takový dojem“ je v daných situacích projevem mnohem citlivějšího přístupu vyšetřujícího než například konstatování „Je úředně stanoveno“,

- **vhodné sdělení dalších informací** - při kontaktu s obětí trestného činu je velice důležité, aby oběti policista sdělil i informace, které sám osobně považuje za samozřejmé, jako například, že nyní již poškozenému nic nehrozí, že pomáhat v podobných situacích je úkolem policie. Zkušený policista se snaží působit na oběť trestného činu uklidňujícím dojmem, aby oběť i s ohledem k traumatizující situaci nabyla pokud možno co největší pocit bezpečí a jistoty,
- **vyjadřování pocitů** - ačkoliv jsou policisté při vyšetřování zavázáni k nestrannosti, lze i při objektivním nezávazném přístupu ve svém jednání sdělit určité pocity. Například zúčastněné konstatování policisty „je mi líto, co se vám přihodilo“, nikterak neporušuje zásadu nestrannosti a prohlubuje kontakt v komunikaci mezi obětí a vyšetřujícím policistou. V daných případech je nutné rozlišovat rozdíl mezi jednáním nestranným a neosobním.

3.5.3. Obecné zásady pro jednání s obětí trestného činu

Ve všech mezinárodních dokumentech zaměřených na oběti trestných činů je na prvním místě zmiňováno **právo na informace**. V řadě zemí jsou již přijímána odpovídající legislativní opatření, podle kterých jsou orgány činné v trestním řízení povinny informovat oběti:³⁷

- o jejich právech,
- o průběhu trestního řízení a všech jeho stadiích,
- o programech a možnostech pomoci a péče včetně jejich

³⁷ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forezní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 156

dostupnosti.

Mezi další základní zásady při jednání s obětí trestného činu je obnovení narušeného **pocitu bezpečí**. Policie i další osoby působící v rámci trestního řízení by se měly pokusit přispět k obnově pocitu bezpečí oběti jak psychologickými prostředky, komunikovat s obětí na téma nepravděpodobnosti, že by se útok na její osobu mohl opakovat, poskytnout rady, jaká učinit vhodná bezpečnostní opatření, například při zabezpečení bytu, doporučit kontakt s blízkými či přáteli. V neposlední řadě informovat oběť i o povinnosti policie chránit oběť (svědka) před zavražďováním a zajištěním maximální bezpečí oběti v průběhu trestního řízení i v případě propuštění pachatele na svobodu.³⁸

Velmi důležitá je rovněž snaha o **obnovení důvěry** v osobě trestného činu. Ačkoliv oběť trestný čin nespáchala, setkáváme se často u osob poškozených často s pocitem, že jí není důvěřováno, který vzniká nejčastěji z důvodu nevhodného dotazování či zacházení s obětí trestného činu v rámci průběhu šetření.³⁹

Samozřejmostí při jednání s oběťmi trestných činů by měla být dostatečně projevovaná míra **empatie**, snaha o co nejšetrnější jednání s poškozenou osobou v rámci šetření trestného činu, vcítění se do role oběti. Schopnost vcítit se do oběti je důležitá i pro objasnění a vyšetření věci.⁴⁰

3.6. Důvody neoznámení trestného činu ze strany oběti

Důvody, kdy oběť trestného činu skutečnost, že na ní byl trestný čin spáchán neoznámí může být mnoho. Aktivita oběti při oznamování trestného činu přitom zásadně ovlivňuje úspěšnost

³⁸ ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forezní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 157

³⁹ Tamtéž, s. 157

⁴⁰ Tamtéž, s. 157

odhalování a vyšetřování trestných činů. Mnohé trestné činy nelze bez přičinění oběti odhalit a oběť sehrává při objasnění trestné činnosti rozhodující roli. Včasné oznámení spáchání trestné činnosti předurčuje zejména rychlost možného zásahu policie a kvalitu stop potřebných k usvědčení pachatele.

V mnohých případech, ačkoliv si je oběť trestného činu vědoma své újmy, ocitá se po spáchání trestného činu ve velmi složité motivační situaci. I když by se chtěla za prožití své újmy jistého odškodnění a morální satisfakce, na straně druhé mnohdy váhá s podáním oznámení. Důvody pro to, aby oběť trestného činu **nepodávala trestní oznámení**, může být velmi mnoho.⁴¹

Mezi nejčastější patří: ⁴²

- obtíže a nepříjemnosti vyplývající z postupu policejních a justičních orgánů, časové a materiální ztráty spojené s výslechy a dalšími úkony trestního řízení,
- nedůvěra v efektivnost výsledků policejní a justiční činnosti,
- obava, že při vyšetřování mohou vyjít najevo kompromitující skutečnosti ze soukromého a osobního života,
- strach z pomsty pachatele nebo jemu blízkých osob,
- přání chránit pachatele, pozitivní vztah k němu,
- obava z nepříjemností, plynoucích z publicity vyšetřování,
- negativní postoj k orgánům činným v trestním řízení.

Problémem, zda oznámit či neoznámit trestný čin, se oběť obvykle zabývá po určitou dobu. Tento problém oběť mnohdy nedokáže sama vyřešit a svěruje se s ním blízkým osobám a žádá o radu. V průběhu času může oběť trestného činu měnit subjektivní názor, kdy nejprve váhá s oznámením trestného činu, ale po jisté

⁴¹ KONRÁD, Z., MUSIL, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2004, s. 65

⁴² Tamtéž, s. 65

době dospěje k názoru, že je nutné trestný čin oznámit, například vzhledem k možnému páchání opětovné trestné činnosti pachatele. V případě pozdního oznámení spáchání trestného činu policii je zejména nutné osvětlit důvody prodlení oznámení. Poměrně často se v policejní praxi setkáváme se situací, kdy oběť nejprve trestný čin policii oznámí, po zahájení šetření, případně v průběhu trestního stíhání, bere své oznámení zpět a mění svou výpověď ve prospěch obviněného. Samotné zpětvzetí oznámení spáchání trestného činu však nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti pokračovat v šetření ve věci a vyhledávat případně i jiné důkazy vedoucí k objasnění pravdy.⁴³

3.7. Nejčastější rizikové faktory chování oběti

Za další rizikové faktory chování oběti se dále uvádějí:⁴⁴

- ***pohyb po tmavých málo frekventovaných a odlehlých místech*** - riziko zvyšuje i pravidelný výskyt na těchto místech, cesta domů, venčení psa, kondiční běhání,
- ***navazování kontaktů s neznámými osobami*** - zejména v restauracích a posléze jejich doprovod či dokonce vpuštění do bytu,
- ***vpuštění neznámých osob do bytu*** - byť na první pohled osob důvěryhodných, mohou se vydávat za pojišťovací agenty, elektrikáře, instalatéry, plynaře, pracovníky telefonních společností,
- ***autostop,***
- ***opilost,***
- ***špatné zabezpečení*** - bytu, garáže, auta, domku,

⁴³ KONRÁD, Z., MUSIL, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2004, s. 65 - s. 66

⁴⁴ SOCHŮREK J, *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie I. díl*. Liberec: Technická univerzita, 2002, s. 42

- **vychloubání se vlastnictvím** - cenných předmětů, solventností,
- **pohyb v rizikových skupinách** - party, gangy, kde hrozí konkurenční boj, vyřizování účtů, msta,
- **pohyb na hraně zákona** - nebo za ní (aktéři pochybných podnikatelských aktivit se stávají častými oběťmi vydírání),
- **agresivní, arogantní chování.**

3.8. Možnost ovlivnění vzniku trestného činu ze strany oběti

Oběť trestného činu může svým chováním ať vědomým či nevědomým do značné míry ovlivnit vznik a průběh trestného činu. Trestné činy, na jejich průběhu a vzniku se oběť trestného činu nikterak nepodílela, jsou podle názorů většiny viktimologů téměř zcela vyjímečné. Oběť může zapříčinit vznik trestného činu, například svou neopatrností, podceněním určité situace, zbytečným riskováním a podobně. Například pachatelé sexuálně motivovaných trestných činů si mohou vyložit mylně jednání a chování ženy a to tím, že s nimi neodmítla navázat kontakt nebo její oblečení považují za provokující a její chování považují za koketní a vyzývavé. Další možností, jak lze ze strany oběti ovlivnit průběh trestného činu, je reakce na jednání pachatele. Z hlediska pachatele zpravidla bývá vedlejší, zda se oběť jeho jednání brání. Oběť může například zabránit svému poranění tím způsobem, že se nechá oloupit, neklade odpor a pachatele tak nevyprovokuje k násilnému chování vůči její osobě.⁴⁵

45 NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004, s.110

4. VZTAH PACHATEL – OBĚŤ TRESTNÉHO ČINU

Pachatelem trestného činu rozumíme osoby, které se dopustily trestných činů. Jedná se nejen o osoby stíhané orgány v trestním řízení pro spáchání trestného činu, ale i osoby, které za protiprávní jednání orgánem činným v trestním řízení stíhány nejsou, ačkoliv se trestné činnosti dopustily, jelikož se jedná o jedince, kteří svým věkem nebo stavem vědomí přesahují rámec vymezený trestním právem.⁴⁶

4.1. Hledisko interakce PACHATEL – OBĚŤ

Jak uvádí Sochůrek, jedná se jednu ze základních otázek k pochopení problému oběti a tím i celé viktimologie. Již výše jsem se ve své práci zmínila o některých názorech akcentujících „vinu“ oběti, roli náhody, momentální chování a jednání pachatele i oběti, kam patří například i okolnosti setkání pachatele a oběti a podobně. Rovněž motivační stránka pachatele nebývá jednostranná. Mezi základní otázky pro pochopení složitosti zkoumaného problému patří:⁴⁷

- proč si pachatel vybírá právě oběť, kterou si vybral (pohlaví, stáří, rasu, barvu vlasů, příslušnost k sociální skupině a podobně),
- je předmětem útoku konkrétní oběť (má jméno), jde pachateli o majetek oběti a její osoba nehraje primární roli, oběť slouží jako zastrašení, vyhrůžka,
- jaká je role oběti v jeho motivaci,
- jakou roli hraje místo, které si pachatel vybral. Bylo to proto, že to zde zná a bydlí nedaleko, má k místu vztah, je málo frekventované, má pro něho rituální význam nebo proto,

⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 95 – s. 96

⁴⁷ SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. Liberec: Technická univerzita, 2003, s. 39 – s. 40

že tudy chodí oběť? Nebo je místo jen náhodné, protože zde oběť zastihl a jednal podle okamžitého impulzu, nebo byl právě na „lovu“ a podobně,

- individualizace prožívání oběti, kdy se musíme například ptát, jakou cenu má zcizený předmět pro oběť - finanční, morální (například finančně prakticky bezcenná věc může být pro někoho uctívanou památkou na blízkého člověka a její ztrátu nese velice těžce),
- je na tom hůře oběť jednoho, avšak závažného trestného činu, než oběť několika méně závažných trestných činů (například vykradení zahradní chatky, drobné krádeže věcí na pracovišti a podobně),
- zvláštní pozici pak mají oběti teroristů, tak zvaných „šílených střelců“ a nájemných vrahů.

Z praxe mohu potvrdit, že zejména u násilných trestných činů je posouzení motivace pachatele ke spáchání trestného činu velmi důležitá, z důvodu celkového správného právního hodnocení případu. Rozbor motivace pachatelova jednání je náročnou záležitostí. V praxi se uskutečňuje za pomoci soudně znalecké psychologické činnosti, prováděné odborníky.

5. VIKTIMIZACE

Viktimizací se míní proces poškozování a způsobování újmy, čímž se z jedince stává oběť určitého trestného činu. Jde o děj, který je složitější, než by se na první pohled mohlo zdát.

Viktimizace začíná, ale zpravidla nekončí vlastním útokem na oběť. Výzkumy naznačují, že z psychologického hlediska je újma způsobená trestným činem pouze úvodním dějem, na který navazují další zraňující události. Jinak řečeno, proces viktimizace má svou dynamiku, která překračuje bezprostřední a přímé důsledky spáchaného trestného činu.

Běžně se rozlišují **fáze viktimizace**.⁴⁸

5.1. Primární viktimizace

Jedná se o újmu způsobenou oběti pachatelem, která vzniká jako přímý bezprostřední důsledek trestného činu tzv. **primární rány**, které vznikají v průběhu primární viktimizace a jsou trojího druhu:

- **fyzická újma** - jedná se například o zranění, ublížení na zdraví či usmrcení,
- **finanční újma** - odcizení majetku, může se jednat i o náklady na uzdravení, ušlý zisk,
- **emocionální újma** - je těžce objektivně postižitelná a to vzhledem k faktu, že se odvíjí od prožívání oběti. Je třeba brát v úvahu individuální osobnostní založení oběti. Může mít rozmanitou podobu, například úzkostné stavy, nespavost, plačtivost či různé fobie. Mohou být značně ničivé a obtížně odstranitelné. Souvisejí se ztrátou pocitu bezpečí a narušení vlastní intimity oběti.

⁴⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 116

5.2. Sekundární viktimizace

Jedná se újmu způsobenou oběti na psychice, například druhotným poškozováním ve smyslu, jak na událost bude reagovat okolí, může se jednat i nevhodné a neprofesionální jednání policistů s obětí, obava z dalšího traumatizujícího projednávání celé věci, opětovně před soudem. Jde o tzv. **sekundární rány**, které vznikají v průběhu sekundární viktimizace a jsou výhradně psychologického rázu. Mohou však oběť zraňovat krutějším způsobem než rány primární a zpravidla bývají tvořeny následující trojicí pocitů:

- **pocitem nespravedlnosti** - mohou se vytvořit v průběhu vyšetřování a soudního projednávání, kdy v oběti může vyvolávat pocit nespravedlnosti (např. nedostatek informací, vyšetřování pachatele trestného činu na svobodě, shovívavé tresty),
- **pocitem nedůstojnosti** - oběti trestných činů často strádají pocitem ponížení a ztráty lidské důstojnosti (např. nevhodná reakce okolí, senzacechtivý přístup médií, připouštění si pocitu, že na celé události nese svoji vinu),
- **pocitem izolace** - jedinec má tendence utvrzovat se v dojmu, že jej kritická událost bytostně změnila, že je jiný, než býval dříve (např. v důsledku změn, které prodělávají vztahy v bezprostředním sociálním okolí, v rodině, na pracovišti, v místě bydliště).

5.3. Terciární viktimizace

Na základě posledních výzkumů bývá v některé odborné literatuře uváděna ještě třetí část viktimizace, kdy se jedná o viktimizaci terciární.

Jde o označení stavu jedince, u kterého došlo k nápravě a odškodnění, ale psychicky se zásadně mění z důvodu (např.

nedokáže navázat na svoji původní pracovní kariéru, mění výrazně životní styl). I v případě terciální viktimizace je její průběh závislý na zvláštích osobnostního založení člověka.

5.4. Proces vyrovnávání se oběti s utrpěnou újmou

Z psychologického pohledu je jádrem viktimizace proces vyrovnávání se s újmou. Bezprostřední prožívání újmy představuje aktuální reakci jedince na primární viktimizaci. Je pochopitelné, že duševní vyrovnání se s náhlou negativní událostí má individuálně různý průběh. Přesto lze poukázat na určité obecné příznaky, které se různých lidí zabarvují různou intenzitou, prudkostí, délkou trvání a podobně.⁴⁹

Hlubokou emocionální (psychickou) újmu registrujeme běžně i v dalších případech a situacích. Obdobně probíhá i zpracování jiných tragických událostí, jako jsou například dopravní nehody či různé katastrofy. Viktimizace představuje silně stresující událost, která je nenadálá, neočekávatelná, svévolná a nepředvídatelná a vyznačuje se tím, že:⁵⁰

- je prakticky nemožné se na ni připravit,
- je nesmírně obtížné se s ní rozumově vypořádat - odpovědět si na otázku, proč incident potkal zrovna nás,
- bývá často téměř nemožné se jí vlastním přičiněním vyhnout.

Proces vyrovnávání se s újmou prochází zpravidla třemi fázemi:⁵¹

- **fáze nárazu neboli šoku** - nastává bezprostředně po prožití stresující situace, poškozený se cítí a jedná zmateně, nemůže a nechce uvěřit, co se odehrálo. V některých případech následuje netečné chování. Vzhledem k psychické

49 ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk , 2004, s. 119

50 Tamtéž, s. 120

51 Tamtéž, s. 120 - s. 123

dezorientaci jsou zpravidla omezeny i jeho vyjadřovací schopnosti, objevují se poruchy fungování paměti.

- **fáze hojení** - jedinec se začíná se situací postupně vyrovnávat. Začíná se k prožitému traumatu navracet, hovoří o něm. Projevují se u něj silné emoce, pocity smutku a vzteku. Druhou možnou reakcí bývá, že se jedinec uzavře do sebe, o problému odmítá hovořit, dochází u něj k projevům jako je pláč, bezradnost a ztráta životní perspektivy.
- **fáze zhojení** - u jedince dochází ke konečnému zpracování prožitého traumatu, vzpomínky na prožitou újmu se postupně vytrácí, navrácí se opět plnohodnotně do pracovního i osobního života.

V rámci zmírnění dopadu trestného činu na oběť nelze opomenout oblast **prevence**, kdy získané psychologické poznatky slouží k dalším praktickým účelům. Jedná se například o využití instruktážních listů, pro tak zvanou psychologickou první pomoc obětem na místě spáchání trestného činu pro využití pracovníky policie a justičních orgánů. U oběti trestného činu může být krizová situace prožívána natolik traumaticky, že se postižený jedinec neobejde bez odborné psychologické, případně psychiatrické péče. Včasná psychologická péče o oběti přispívá rovněž ke zkvalitnění objasňování a vyšetřování trestné činnosti, kdy včasné zajištění důkazů na místě a vhodně a odborně vedený výslech poškozeného značně přispívá ke zkvalitnění práce policie.

6. POMOC OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ

V následující kapitole se zabývám problémem právního postavení poškozeného a oběti trestných činů, oproti právům pachatele trestného činu, v porovnání nerovnoměrnosti jejich práv v trestním řízení. Dále se zmiňuji o poskytování pomoci obětem trestných činů a poskytováním možné pomoci oběti trestného činu prostřednictvím Probační a mediační služby České republiky.

6.1. Právní postavení POŠKOZENÝ - PACHATEL, porovnání nerovnoměrnosti jejich práv

Úroveň ve společnosti se dá mimo jiné faktory hodnotit i ze skutečnosti, jak kvalitním způsobem se dokáže postarat o ty občany, kteří se ocitli v nelehké životní situaci, ať již finanční, zdravotní, sociální nebo řeší právní problémy.

Každý řadový občan, jako řádný daňový poplatník očekává, že v případě, když k takové situaci dojde, dočká se odpovídající pomoci ze strany státu a příslušných orgánů.

Pojem „oběť trestného činu“ je v první řadě pojmem kriminologickým, respektive viktimologickým. Trestní právo tento pojem nezná. V trestním zákoně⁵² ani v trestním řádu⁵³, které jsou základními prameny trestního práva, se s ním nesetkáme. S pojmem „oběť trestné činnosti“ pracuje pouze zákon o peněžité pomoci obětem trestné činnosti⁵⁴. Tento zákon chápe oběť trestné činnosti jako výlučně fyzickou osobu, jíž v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, jakož i pozůstalého po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže mu zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživné.

V trestním řízení může oběť trestného činu vystupovat v

52 Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

53 Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

54 Zákon č. 209/1997 Sb., zákon o peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů

postavení:

- **oznamovatele**
- **poškozeného**
- **svědka**

V každém tomto postavení přiznávají právní předpisy oběti určitá práva a stanoví povinnosti.

Zákonná úprava práv oběti směřuje především k dosažení morální satisfakce v podobě odsouzení pachatele, ale též k dosažení náhrady majetkové škody, způsobené trestným činem a k odstranění konfliktního stavu mezi pachatelem a obětí a dosažení smíru, je - li to v konkrétní situaci možné.

Základní úpravu práv a povinností obětí trestných činů v postavení oznamovatele, poškozeného nebo svědka trestného činu nalezneme na různých místech trestního řádu⁵⁵. Základní úpravu práv poškozeného pak nalezneme v ustanoveních § 43 - 51a trestního řádu.

Jako poškozený může v trestním řízení vystupovat pouze ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková újma, morální nebo jiná škoda. Poškozeným v trestním řízení může být nejen osoba fyzická, ale i osoba právnická (např. obchodní společnost).⁵⁶

Smutným faktem však je skutečnost, že u nás a i v mnoha dalších zemích je oběť s pachatelem v nerovnoměrném postavení. Srovnáme - li práva, která má v trestním řízení v naší republice poškozený a jakými právy disponuje pachatel trestného činu, zjistíme značnou nerovnováhu v ustanoveních práv. Veškerá tato práva jsou zakotvena v ustanoveních trestním řádu a trestního zákona.

Poškozený má v trestním řízení velmi významnou roli. Trestní

⁵⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁶ ČÍRTKOVÁ, L. - VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : Grada Publishing, 2007, 192 s.

řád přiznává poškozenému postavení strany a umožňuje mu aktivně se účastnit trestního řízení a svými návrhy a podněty napomáhat k náležitému zjištění skutkového stavu a správnému rozhodnutí. Právo aktivně se účastnit trestního řízení přísluší každému poškozenému bez ohledu na to, zda v trestním řízení uplatnil nárok na náhradu škody či nikoliv. Poškozenému, který se připojil do trestního řízení s nárokem na náhradu škody, přiznává však trestní řád širší práva (např. právo na bezplatnou právní pomoc, právo na náhradu nákladů řízení, právo na doručování rozhodnutí soudu). Jako strana trestního řízení musí mít poškozený zásadně rovné postavení s ostatními stranami, tedy s pachatelem trestného činu a se státním zástupcem reprezentujícím na straně obžaloby veřejný zájem. V praxi je tato rovnost však mnohdy pouze iluzorní. V mnoha případech, zejména násilných trestných činů, trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti, je poškozený dokonce jediným svědkem trestného činu, tedy jedinou osobou, která trestný čin vnímala svými smysly, která má přímé a bezprostřední informace o trestném činu, jeho následcích a pachateli. Poškozený v žádném případě nesmí být nucen k uplatňování zákonem stanovených práv a svým výslovným prohlášením se může veškerých svých procesních práv dokonce i vzdát.⁵⁷

V postavení oběti můžeme rozlišit ještě několik základních skupin práv a to:

- právo na informace
- právo na aktivní účast v trestním řízení
- právo na zmocněnce
- právo na náhradu škody
- právo na ochranu a bezpečí

⁵⁷ ČÍRTKOVÁ, L. - VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : Grada Publishing, 2007, 192 s.

6.2. Humanistické poslání viktimologie při poskytování pomoci obětem trestných činů

„Člověk, který se stal obětí trestného činu, chce co nejrychleji získat zpět rovnováhu a kontrolu nad svým životem. Ve svých myšlenkách hledá vysvětlení toho, co se stalo. Oběť se domnívá, že vysvětlení, respektive příčina musí existovat, a tak ji hledá u sebe. Klade si za vinu, cítí se být zodpovědná za to, co se stalo.“⁵⁸

ZÁKLADNÍ FORMY POMOCI OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ:⁵⁹

- **poradenská, sociální a terapeutická pomoc**

Oběť se nachází v nejtěživější situaci zpravidla v bezprostřední době po činu (oběť je zraněna, v šoku, bez finančních prostředků apod.) Je velice důležité, aby například po nezbytném ošetření byla oběti poskytnuta psychická, materiální, právní či sociální pomoc. Souhrnně hovoříme o **krizové intervenci**.

- **„pomoc kompenzací škody státem**

V současné době jsou stále častěji vedeny diskuse na téma, kdy stát, jako nositel právní moci, by měl mít povinnost postarat se o adekvátní pomoc oběti. Parlament České republiky přijal v roce 1997 Zákon č. 209/1997 Sb. O poskytnutí pomoci obětem trestné činnosti, který se vztahuje na oběti, jímž vznikla škoda na zdraví, a na pozůstalé oběti, která v důsledku trestného činu zemřela.

- **pomoc uskutečňovaná trestně procesními prostředky**

Prostředky, prostřednictvím kterých by mělo být zajištěno

⁵⁸ BOUŘA, V. Vybraná témata z kriminologie. Ostrava: :Universita Ostraviensis, 2007, 105 s.

⁵⁹ Tamtéž, s. 77 – s. 78

odčinění křivd a provedena náhrada škody způsobené oběti trestného činu, jsou často pro oběť příliš zdlouhavé a znevýhodňující (soudní poplatky, náklady na advokáta, předkládání důkazních návrhů). Přitom vymožení náhrady škody je v mnohých případech velmi problematické.

„Velmi významnou roli v pomoci obětem sehrává i Policie České republiky. Policisté jsou zpravidla prvními osobami, se kterými oběť přichází do styku. I když policisté nemohou nahradit kvalifikovanou sociální a terapeutickou pomoc oběti, svým chápavým a lidským postojem, radou, zprostředkováním nezbytného kontaktu, ochotou a porozuměním mohou celému procesu procesu „normalizace oběti“ významně pomoci.“⁶⁰

Bezprostředně po spáchání trestného činu je pro oběť velice důležité, krom zajištění poskytnutí pomoci lékařské, psychologické, terapeutické, doporučit a nabídnout oběti možnosti, kam se lze obrátit o poskytnutí pomoci poradenské.

Jedná se např. o **neziskové nestátní organizace**, které jsou na státu zcela nezávislé a zabývají obecně prospěšnou činností.

- **občanská sdružení**
- **obecně prospěšné společnosti**
- **nadace a nadační fondy**
- **církevní právnícké osoby**

Činnost nestátních neziskových organizací bývá upravena stanovami dané organizace a rozsah jejich činností bývá velmi široký. Na tyto specializované poradny se oběti trestných činů obracejí v rámci žádosti o poskytnutí rady, psychologické nebo praktické pomoci.

Mezi nejznámější pomáhající organizace v České republice patří

⁶⁰ BOUŘA, V. *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava::Universita Ostraviensis, 2007, s. 77 - s. 78

například:

- **BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ**, občanské sdružení pro pomoc obětem a svědkům trestné činnosti (www.bkb.cz),
- **DONA linka** - specializovaná telefonická služba pomoci pro osoby ohrožené domácím násilím (www.donalinka.cz),
- **PERSEFONA**, občanské sdružení - služby obětem domácího násilí, sexuálního násilí a znásilnění (www.persefona.cz),
- **Poradna pro ženy v tísní** - program Ligy lidských práv (www.llp.cz),
- **RIAPS**, příspěvková organizace - centrum sociálních služeb linka důvěry a krizové centrum (www.csspraha.cz),
- **ROSA**, občanské sdružení - centrum pro týrané a osamělé ženy (www.rosa-os.cz),

6.3. Poskytování pomoci prostřednictvím činnosti probační a mediační služby

Jedná se o specializovanou státní organizaci s celorepublikovou působností, působící v rámci Ministerstva spravedlnosti České republiky, která na základě **zákona č. 257/200 Sb., o Probační a mediační službě České republiky, ve změně pozdějších předpisů**, vznikla k 1.1.2001. Smyslem a posláním probační a mediační služby je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, vytváření podmínek pro uplatnění alternativních trestů, nalezení účinné reakce na trestný čin a dále mimosoudní zprostředkování řešení sporu mezi poškozeným a obviněným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu mezi poškozeným a pachatelem trestného činu. V neposlední řadě nabízí své služby obětem trestné činnosti.

Smyslem a posláním probační a mediační služby je řešení

konfliktních stavů ve společnosti s využitím specifických metod. Jejimi klienty jsou především obvinění a poškození v trestních věcech.

Cílem probační a mediační služby je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, zejména vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení.

Probace pochází z latinského probare - zkoušeti, ověřovati. Probace tak není vnímána jen jako souhrn určitých opatření, ale také jako škála služeb, aktivit a činností, které probační a mediační služba zajišťuje v souvislosti s výkonem alternativních trestů.

Mediace se snaží především o zprostředkování řešení sporu mezi poškozeným a obviněným mimosoudní cestou. Mediáci lze provést pouze s výslovným souhlasem obou stran, tedy obviněného a poškozeného.

Činnost probační a mediační služby spočívá zejména v těchto úkonech:

- obstarávání důležitých podkladů k a informací k osobě obviněného, zejména k jeho sociálnímu a rodinnému zázemí,
- snaha o vytváření podmínek pro možné rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo schválení narovnání,
- zajišťuje výkon dohledu nad chováním obviněného při náhradě vazby, ve zkušební době, při výkonu obecně prospěšných prací, v případě podmíněného propuštění z výkonu vazby a dalších trestů nespojených s odnětím svobody,
- zajišťuje pomoc při odstraňování následků trestného činu poškozeným,
- podílí se na prevenci trestné činnosti,
- výkon mediačních činností,

- obstarávání informací a poznatků k osobě obviněného,
- obstarávání informací o stanoviscích poškozeného,
- zvláštní péči věnuje mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých.

Probační a mediační služba dále přispívá:

- k efektivnímu řešení konfliktních stavů,
- k zefektivnění a zrychlení řízení,
- k prevenci páchaní další trestné činnosti a ochraně veřejnosti,
- k úspěšné resocializaci obviněných,
- k úspoře finančních prostředků.

Činnost probační a mediační služby se dostává stále více do podvědomí osob ve společnosti. K řešení výše zmíněné problematiky jí je využíváno stále větším počtem poškozených i pachatelů trestné činnosti.⁶¹

61 <http://www.pmscr.cz/>

7. ANALÝZA SPOLUPRÁCE ORGÁNŮ ČINNÝCH V TRESTNÍM ŘÍZENÍ A PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY

Probační a mediační služba České republiky usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností, s důrazem na zájmy poškozených trestnou činností, ochranu komunity a prevenci kriminality. Tato služba představuje novou instituci na poli trestní politiky, vycházející za součinnosti dvou profesí - **sociální práce a práva**, zejména pak trestního.

Nedílnou součástí činnosti probační a mediační služby je spolupráce s orgány činnými v trestním řízení, především s Policií České republiky, ale i se státními zastupitelstvími, soudy, Vězeňskou službou České republiky, se samosprávou měst a obcí či spolupráce s nestátním a neziskovým sektorem a s poskytovateli sociálních služeb.

Většina středisek probační a mediační služby je v pravidelném kontaktu s Policií České republiky, kdy především policejní komisaři a policejní radové Služby kriminální policie a vyšetřování přímo sami upozorňují na vhodné případy k mediaci osoby poškozené trestnou činností i pachatele trestné činnosti.

V praktické části diplomové práce jsem se zaměřila na analýzu řešení případů obětí a pachatelů násilné a mravnostní trestné činnosti, jelikož spáchání těchto trestných činů nejvíce souvisí s problematikou této diplomové práce a tou je viktimizace oběti trestného činu.

K analytickému zkoumání jsem využila dat, které jsem pro tento účel získala systematickým sběrem v rámci okresního ředitelství Policie České republiky a Probační a mediační služby České republiky stejného územního celku Jihomoravského kraje, o celkovém počtu obyvatel 107 592.

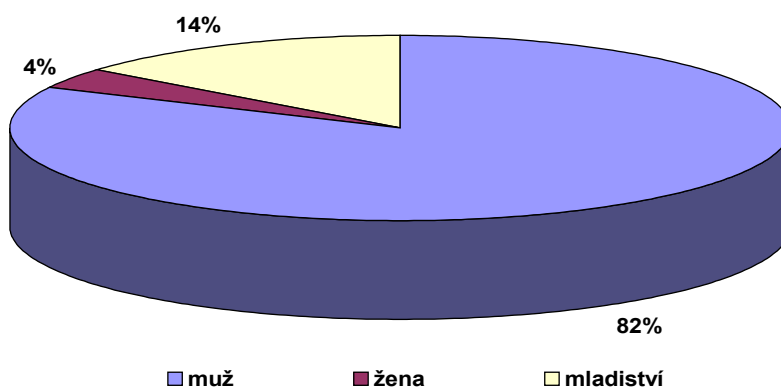
Analýza je provedena v časovém rozsahu pěti let.

Počet zjištěných a objasněných skutků spáchané trestné činnosti a přehled pachatelů

1.1.2003 – 21.12.2003

Spáchaný skutek					
Název	Zjištěno	Objasněno	Muž	Žena	Mladiství
Vraždy	0	0	0	0	0
Loupeže	13	10	5	0	5
Násilí na veřejném činiteli	2	2	1	0	1
Úmyslné ublížení na zdraví	40	39	36	2	1
Omezení a zbavení osobní svobody	8	8	14	0	0
Týrání svěřené osoby	2	2	1	1	0
Týrání svěřené osoby ve spol. domácnosti	0	0	0	0	0
Znásilnění	5	5	4	0	2
Pohlavní zneužívání	14	12	9	0	3
Celkem	84	78	70	3	12

Z výše uvedeného je patrné, že nejčastěji sledované násilné a mravnostní činnosti se v průběhu roku 2003 dopouštěli muži, a to v celkovém počtu 70 trestně stíhaných pachatelů.. Mladiství se na výše uvedené trestné činnosti podíleli v počtu 12 pachatelů a ženy byly pro obdobnou trestnou činnost šetřeny ve ve 3 případech. Roku 2003 bylo zjištěno celkem 84 trestných činů sledované trestné činnosti.

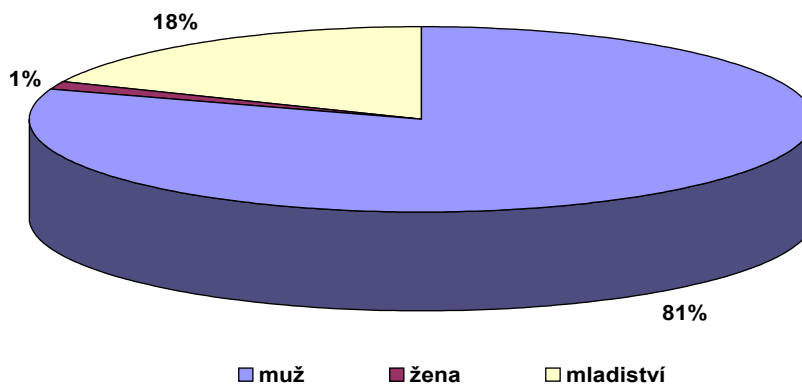


V období roku 2003 se na páchaní trestné činnosti podílely z 82 % muži, ze 4 % ženy a ze 14 % mladiství pachatelé.

1.1.2004 – 21.12.2004

Spáchaný skutek					
Název	Zjištěno	Objasněno	Muž	Žena	Mladiství
Vraždy	1	1	1	0	0
Loupeže	10	9	7	0	2
Násilí na veřejném činiteli	2	2	1	0	1
Úmyslné ublížení na zdraví	32	32	34	0	7
Omezení a zbavení osobní svobody	5	5	6	0	0
Týrání svěřené osoby	4	4	3	1	0
Týrání svěřené osoby ve spol. domácnosti	1	1	1	0	0
Znásilnění	6	5	3	0	2
Pohlavní zneužívání	7	7	5	0	2
Celkem	68	66	61	1	14

V průběhu roku 2004 došlo k celkovému snížení počtu sledovaných trestných činů. Oproti roku 2003, kdy došlo ke spáchání 84 trestných činů sledované trestné činnosti, v roce 2004 došlo ke spáchání 68 těchto trestných činů, na nichž se podíleli muži v počtu 61 pachatelů trestné činnosti, ženy pouze v 1 případě, nárůst trestné činnosti však nastal u mladistvých pachatelů, jejichž celkový počet byl 14 šetřených pachatelů.

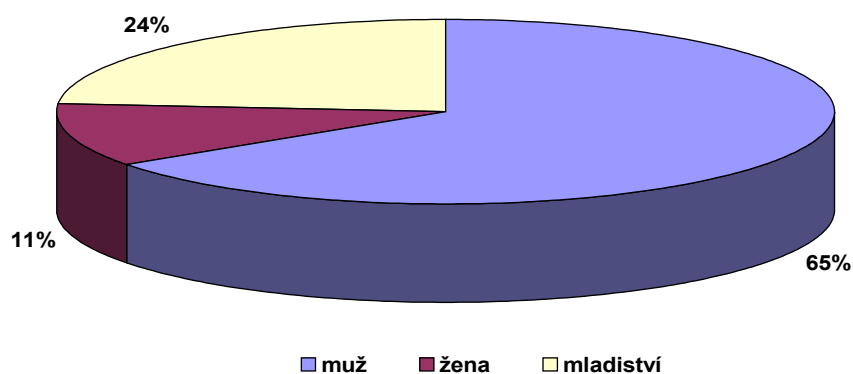


V období roku 2004 se na páchaní trestné činnosti podílely z 81 % muži, z 1 % ženy a ze 18 % mladiství pachatelé.

1.1.2005 – 21.12.2005

Spáchaný skutek					
Název	Zjištěno	Objasněno	Muž	Žena	Mladiství
Vraždy	0	0	0	0	0
Loupeže	9	8	6	0	2
Násilí na veřejném činiteli	3	3	2	1	0
Úmyslné ublížení na zdraví	36	35	19	2	14
Omezení a zbavení osobní svobody	2	2	2	0	0
Týrání svěřené osoby	6	6	2	4	0
Týrání svěřené osoby ve spol. domácnosti	7	7	5	1	1
Znásilnění	5	5	5	0	0
Pohlavní zneužívání	6	6	6	0	0
Celkem	74	72	47	8	17

V roce 2005 byl zaznamenán mírný pokles trestné činnosti. Bylo spácháno celkem 74 sledovaných trestných činů, kdy muži se na páchaní trestné činnosti podíleli v počtu 47 pachatelů, žen bylo pro výše uvedenou trestnou činnost stíháno 8 a mladistvých pachatelů 17. Nárůst trestné činnosti byl tedy zaznamenán v řadách pachatelů mladistvých a žen.

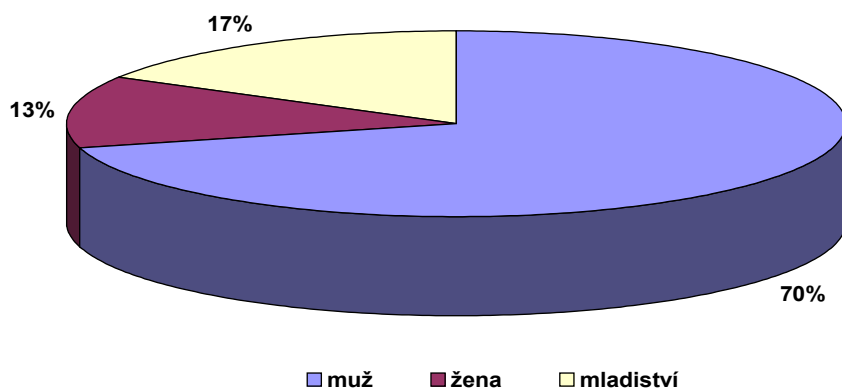


V období roku 2005 se na páchaní trestné činnosti podílely z 65 % muži, z 11 % ženy a z 24 % mladiství pachatelé.

1.1.2006 – 21.12.2006

Spáchaný skutek					
Název	Zjištěno	Objasněno	Muž	Žena	Mladiství
Vraždy	1	1	1	0	0
Loupeže	6	5	4	0	1
Násilí na veřejném činiteli	3	3	1	1	1
Úmyslné ublížení na zdraví	18	16	10	2	4
Omezení a zbavení osobní svobody	7	5	3	1	1
Týrání svěřené osoby	1	1	1	0	0
Týrání svěřené osoby ve spol. domácnosti	12	12	9	2	1
Znásilnění	2	2	2	0	0
Pohlavní zneužívání	3	3	3	0	0
Celkem	53	48	34	6	8

V průběhu roku 2006 dochází k dalšímu poměrně výraznému poklesu výše uvedené trestné činnosti, kdy došlo ke spáchání celkem 53 trestných činů. Z toho se na páchaní trestné činnosti podílelo 34 mužů, 6 žen, výrazný pokles trestné činnosti nastal v řadách mladistvých pachatelů, kterých bylo šetřeno 8.

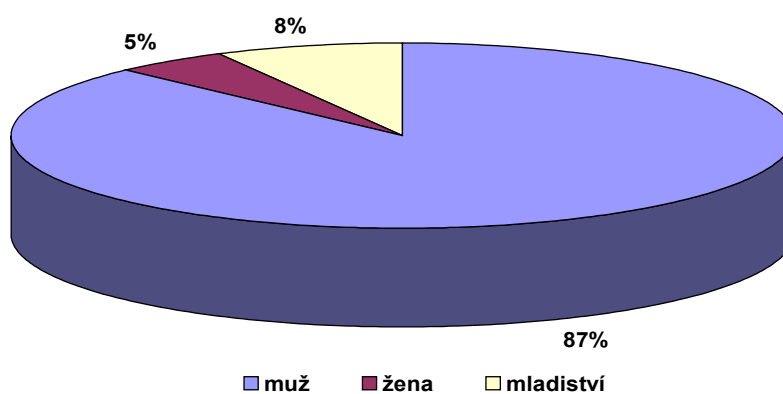


V období roku 2006 se na páchaní trestné činnosti podílely ze 70 % muži, z 13 % ženy a ze 17 % mladiství pachatelé.

1.1.2007 – 21.12.2007

Spáchaný skutek					
Název	Zjištěno	Objasněno	Muž	Žena	Mladiství
Vraždy	1	1	1	0	0
Loupeže	16	8	7	0	1
Násilí na veřejném činiteli	1	1	1	0	0
Úmyslné ublížení na zdraví	34	30	29	0	1
Omezení a zbavení osobní svobody	1	1	0	0	1
Týrání svěřené osoby	2	2	2	0	0
Týrání svěřené osoby ve spol. domácnosti	17	13	10	1	1
Znásilnění	1	1	1	0	0
Pohlavní zneužívání	8	8	5	2	1
Celkem	84	65	56	3	5

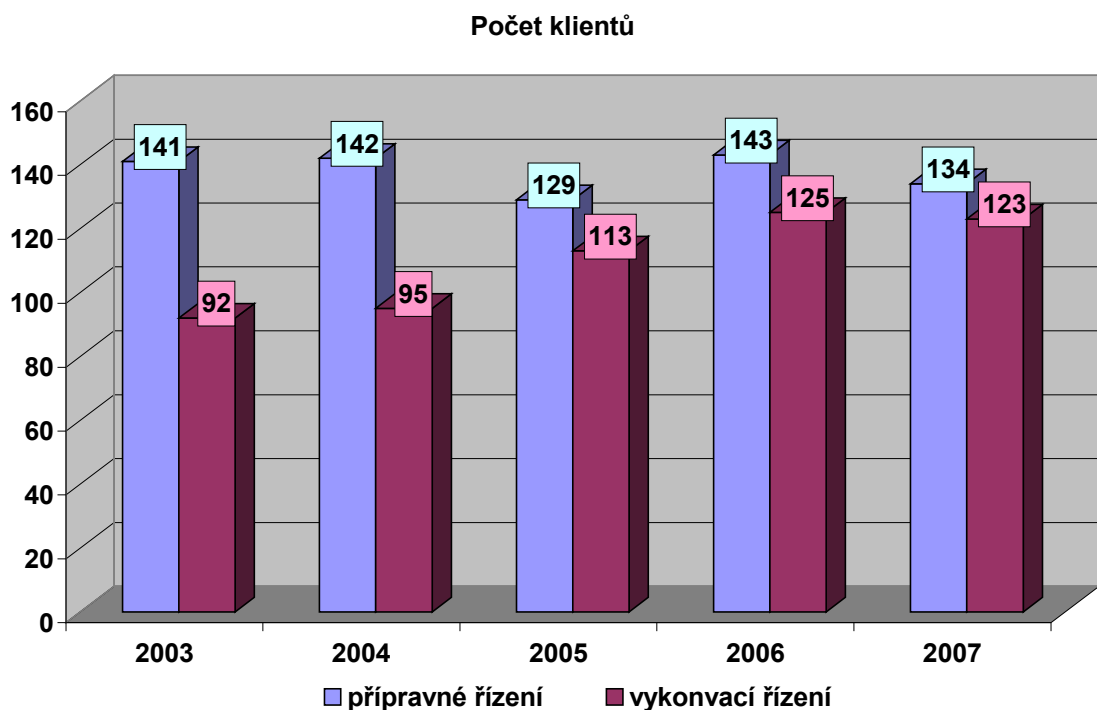
Oproti roku 2006 se setkáváme s opětovným poměrně výrazným nárůstem trestné činnosti, kdy došlo ke spáchání 84 sledovaných trestných činů. Nejvýrazněji se na páchaní uvedené trestné činnosti podíleli opět muži a to počtem 56 pachatelů, u žen i mladistvých pachatelů došlo k poklesu trestné činnosti. Ženy byly pro výše uvedené trestné činy šetřeny ve 3 případech, mladistvých pachatelů bylo řešeno celkem 5.



V období roku 2007 se na páchaní trestné činnosti podílely z 87 % muži, z 5 % ženy a z 8 % mladiství pachatelé.

Počet případů šetřených prostřednictvím Probační a mediační služby ve vykonávacím a přípravném řízení, týkajících se veškeré trestné činnosti

Rok	Přípravné řízení	Vykonávací řízení	Celkem
2003	141	92	233
2004	142	95	237
2005	129	113	242
2006	143	125	268
2007	134	123	257



Statisticky nejčastěji řešené případy, týkající se veškeré trestné činnosti, řešené prostřednictvím probační a mediační služby v období roku 2003 až 2007 se týkaly následujících trestných činů:

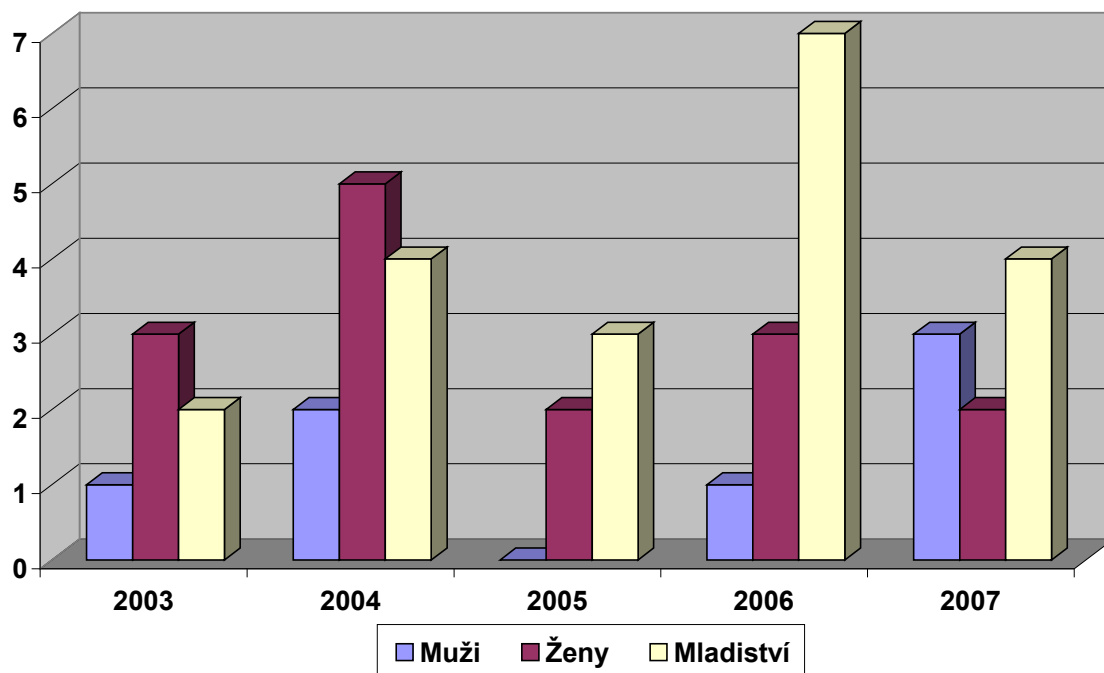
- trestný čin krádeže dle § 247 trestního zákona,
- trestný čin ublížení na zdraví dle § 221 - 224 trestního zákona,
- trestný čin podvodu dle § 250 trestního zákona,
- trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 213 trestního zákona,
- trestný čin poškozování cizí věci dle § 257 trestního zákona,
- trestný čin výtržnictví dle § 202 trestního zákona.

Počet případů šetřených prostřednictvím probační a mediální služby ve vykonávacím a přípravném řízení, týkajících se násilné a mravnostní trestné činnosti

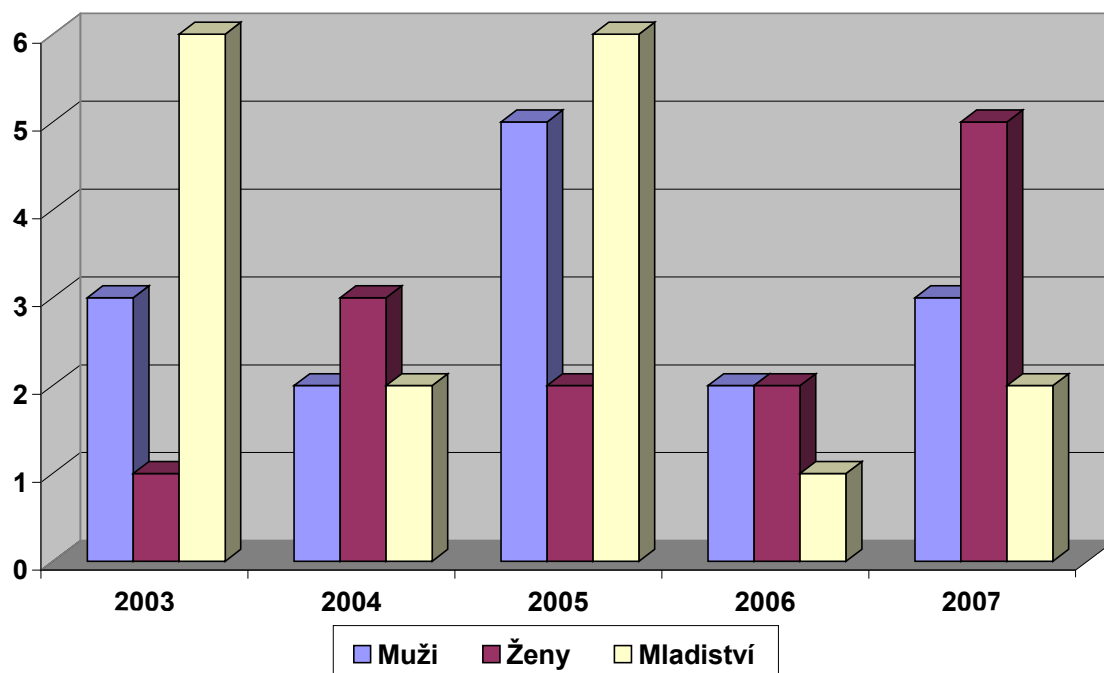
Počet klientů PaM

	Počet případů šetřených v přípravném řízení			Počet případů šetřených ve vykonávacím řízení		
	Muži	Ženy	Mladiství	Muži	Ženy	Mladiství
2003	1	3	2	3	1	6
2004	2	5	4	2	3	2
2005	0	2	3	5	2	6
2006	1	3	7	2	2	1
2007	3	2	4	3	5	2

Počet případů šetřených v přípravném řízení



Počet případů šetřených ve vykonávacím řízení



Statisticky nejčastěji řešené případy týkající se násilné trestné činnosti prostřednictvím probační a mediační služby v období roku 2003 až 2007 se týkaly následujících trestných činů:

- trestný čin ublížení na zdraví dle § 221 a § 222 trestního zákona
- trestný čin pohlavního zneužívání dle § 242 trestního zákona
- trestný čin loupeže dle § 234 trestního zákona
- trestný čin znásilnění dle § 241 trestního zákona

Smyslem a cílem této analýzy bylo zjistit, zda ať již na základě doporučení orgánů činných v trestním řízení či na základě vlastního rozhodnutí dochází k efektivnímu využívání služeb Probační a mediační služby České republiky. Samotnou analýzou se podařilo prokázat, že k plnohodnotnému využívání těchto služeb dochází v poměrně velkém množství, což svědčí o smysluplnosti činnosti probační a mediační služby.

ZÁVĚR

Trestná činnost, jako společenský jev, je v naší společnosti často diskutovaným problémem. V souvislosti s tímto tématem se většinou hovořilo o problematice samotných trestných činů, příčinách jejich vzniku, možnostech prevence či o osobnosti pachatele trestné činnosti. Do nedávné doby byla dle mého názoru opomíjena osobnost oběti trestné činnosti. K závažnějšímu zamyšlení se nad problematikou poškozených občanů přispěl zejména vědní obor zabývající se obětí trestného činu v nejširším slova smyslu a tím je viktimologie.

Viktimologie je nenahraditelným vědním oborem. Přispívá ve značné míře nejen ke zlepšení postavení občanů poškozených trestnou činností, hledání cest při řešení problémů týkajících se oběti trestného činu, ale rovněž poskytuje cenné informace o možnosti psychologické a právní pomoci obětem trestných činů. Zkoumá vědeckým způsobem oběti trestných činů, k jakým změnám dochází v jejich chování, prožívání a tímto způsobem přispívá zejména ke zkvalitnění psychologického přístupu k oběti trestného činu. Tím může být do značné míry snížena psychická újma oběti trestného činu a možné další následky.

Zabývá se i osobností samotného pachatele, interakcí mezi obětí a pachatelem trestného činu. Shromažďuje poznatky o tom, jak se lze co nejúčinněji vyhnout roli oběti trestného činu.

Její významnou součástí je rovněž preventivní a osvětová činnost, která je realizována především ze strany masmédií a organizací, které se zabírají trestnou činností nebo jejímu předcházení. Jedná se především o osvětovou činnost, propagací materiálů, pořádání přednášek, formu kolektivního či individuálního poradenství. Svojí snahou zveřejnit informace a poznatky varující před možným hrozícím nebezpečím poskytuje občanům rady a návody, jakým způsobem lze riziko viktimnosti snížit.

Poznatky a zjištění viktimologie v neposlední řadě mají

nemalý význam pro činnost orgánů činných v trestním řízení, ale i dalších státních i jiných orgánů a institucí. Za velmi cenné považují využívání viktimologických poznatků při činnosti příslušníků Policie České republiky, kteří se s problematikou jednání s poškozenými občany setkávají denně. Vhodný přístup k oběti trestného činu a znalost informací, které lze poškozenému v oblasti pomoci v tíživé situaci, do které se poškozený občan dostal, přispívá k vytvoření důvěry. Usnadňuje postup při vyšetřování a současně přispívá k vytvoření důvěry v samotnou činnost policie.

Viktimologie se v průběhu svého vývoje stala samostatnou, účelnou a prospěšnou vědní disciplínou. Bylo by naivní se domnívat, že v průběhu třetího tisíciletí kriminalita, která provází lidstvo od nepaměti ustane nebo dojde k jejímu omezení a stane se tak zanedbatelným problémem. Pro budoucnost je třeba naopak počítat, že s prohlubujícím se rozpadem hodnotového žebříčku většiny lidí a stále menším respektem k dodržování morálky a práva index zločinnosti ve společnosti vzroste. Poznatků viktimologie je proto třeba nejen pro řešení současné situace, ale jejich význam poroste a bude ceněn i v budoucnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Publikace

- BOUŘA, V. *Vybraná témata z kriminologie*. 1. vyd. Ostrava: Universita Ostraviensis, 2007. 105 s.
ISBN 978-80-7368-309-2
- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 1.vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 431 s.
ISBN 80-86473-86-4
- ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 189 s.
ISBN 3179389772
- ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2007. 192 s.
ISBN 978-80-247-2014-2
- ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha : Eurounion, 1998. 243 s.
ISBN 80-85858-70-3
- ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. 3.vyd. Praha: Portál, 2000. 254 s.
ISBN 80-7178-475-3
- KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*, 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 791 s.
ISBN 14-621-85
- KONRÁD, Z., MUSIL, J. - Suchánek, J. *Kriminalistika*. 2. vyd. Praha: nakladatelství C.H.Beck, 2004. 583 s.
ISBN 80-7179-878-9
- KUČHTA, J. a kol. *Kriminologie I.část*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993. 131 s.
ISBN 80-210-0616-1
- KUČHTA, J. a kol. *Kriminologie II.část*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1993. 101 s.
ISBN 80-210-0681-1
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*, 1. vyd. Praha: nakladatelství C.H.Beck, 2001. 512 s.
ISBN 80-7179-362-0
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: nakladatelství C.H.Beck, 1997. 140 s.
ISBN 80-7179-177-6

- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2. vyd. Praha: ASPI, 2004. 544 s.
ISBN 80-7357-026-2
- OSMANČÍK, O., ROZUM, J. *K problematice obětí zločinu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. 189 s.
- SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. 81 s.
ISBN 80-7083-745-4
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2008.
ISBN 978-80-7400-043-0
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2008.
ISBN 978-80-7400-043-0
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář. I. díl.6., doplněné a přepracované vydání*. Praha: C.H.Beck, 2004.
ISBN 80-7179-896-7
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář. II. díl.6., doplněné a přepracované vydání*. Praha: C.H.Beck, 2004.
ISBN 80-7179-896-7

Internetové odkazy

- <http://www.bkb.cz/>.
- <http://www.donalinka.cz/>.
- <http://www.obcanskeporadny.cz/>.
- <http://www.persefona.cz/>.
- <http://www.pmscr.cz/>.
- <http://www.llp.cz/>.
- <http://www.csspraha.cz/>.
- <http://www.rosa-os.cz/>.

ANOTACE

Jméno a příjmení: Lenka Bezděková

Katedra: Katedra společenských věd

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jitka Skopalová Ph.D.

Rok obhajoby: 2009

Název práce: Viktimologie z pohledu policisty

Název v angličtině: Victimology from the view of policeman

Anotace práce:

Tato diplomová práce se zabývá problematikou viktimologie, tedy problematikou týkající se oběti trestného činu. V úvodu je práce zaměřena na vymezení základních pojmů, trestnou činnost, její historii a příčiny. V další části vysvětluje problematiku viktimologie jako vědy, její předmět a historii. Následuje objasnění pojmů viktimogenní situace a viktimogenní faktory. Podstatná část práce je věnována samotnému problému viktimizace, tedy procesu poškozování a újmy způsobené oběti trestného činu. V závěru práce jsou uvedeny možnosti pomoci oběti trestného činu, ve spolupráci s různými státními i nestátními organizacemi, zejména s možností pomoci prostřednictvím Probační a mediační služby. Praktická část obsahuje analýzu problematiky spolupráce Policie České republiky s Probační a mediační službou.

Klíčová slova:

Agrese, kriminální agrese, kriminogenní faktory, oběť trestného činu, pachatel trestného činu, prevence kriminality, probační a mediační služba, viktimizace, viktimologie

Annotation:

This degree work follows the problem of victimology - the problem of the victim of a criminal offence. In the introduction of the work basic concepts, criminality, its history and reasons are defined. The next part explains victimology as a science, its subject and history. The terms of "victimogenic situation" and "victimogenic factors" are explained. The great part of the work deals with the problem of victimization as the process of harming the victim and damage caused to victim of a crime. At the end of the work, the help possibilities are introduced. Different state and private organizations, Probation and Mediation Service can provide the help to victims. Practical part of the work contains analysis of cooperation of Police of the Czech Republic and Probation and Mediation Service.

Key words

Aggression, criminal aggression, crime factors, victim of criminal offence, perpetrator of criminal offence, crime prevention, Probation and Mediation Service, victimization, victimology.

Rozsah práce: 63 stran**Jazyk práce: český**